ISSN 3107-3328 (Print)
ISSN 3107-3336 (Online)

ҒЫЛЫМИ ИННОВАЦИЯЛАР

ғылыми журналы

№ 4 (3)
2026

От мудрости наставника — к достижениям исследователей.

Доктор педагогических наук, профессор Чекалева Надежда Викторовна с исследователями, успешно завершившими обучение в аспирантуре ОмГПУ под её научным руководством.

научный журнал
НАУЧНЫЕ ИННОВАЦИИ
scientific journal
SCIENTIFIC INNOVATIONS

eLIBRARY.RU
StrikePlagiarism.com
ORIGINALITY IS A VALUE

«ҒЫЛЫМИ ИННОВАЦИЯЛАР» ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «НАУЧНЫЕ ИННОВАЦИИ»
«SCIENTIFIC INNOVATIONS» SCIENTIFIC JOURNAL

Журнал 2025 жылдан бастап шығады
Журнал издается с 2025 года
The journal is published from 2025

Меншік иесі: «Неотехнология және қауіпсіздік ғылыми-зерттеу институты» ЖМ
Собственник: ЧУ «Научно-исследовательский институт Неотехнологий и Безопасности»
Owner:ChU «Research Institute of Neotechnology and Security»

Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитетінде тіркелген,
2025 жылы 4 карашадағы № KZ06VPY00133490 куәлік
Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан,
свидетельство №KZ06VPY00133490 от 4 ноября 2025 года.
The journal is registered with the Information Committee of the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan, certificate
№ KZ06VPY00133490 dated November 4, 2025

Журнал тоқсан сайын шығарылады (жылына 4 рет)
Журнал издаётся ежеквартально (4 раза в год)
The magazine is published quarterly (4 times a year)

Редакцияның мекен-жайы: 150000, Қазақстан Республикасы, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Бостандық көшесі, 51
Адрес редакции: 150000, Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск, ул. Бостандыкская, 51.
Editorial office: 150000, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region, Petropavlovsk, st. Bostandyk, 51

Журнал сайты: www.nii-ntb.com
E-mail: jornal@nii-ntb.com
Редакция телефоны: +7 (7152) 33-44-35, +7 778 569 19 61, +7 707 279 85 75

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Бас редакторлар / Главные редакторы / Chief editors

Логвиненко Денис Викторович, *педагогика ғылымдарының кандидаты*
Логвиненко Денис Викторович, *кандидат педагогических наук*
Denis Viktorovich Logvinenko, *candidate of pedagogical sciences*

Ғылыми редакторлар / Научные редакторы / Scientific editors

Мақажанова Жұлдыз Мақсұтқызы, *философия докторы (PhD)*
Макажанова Жулдыз Максутовна, *доктор философии (PhD)*
Makazhanova Zhuldyz Maksutovna, *PhD*

Редакциялық алқа / Редакционная коллегия / Editorial board

Чекалёва Надежда Викторовна, *Ресей Білім беру Академиясының мүше-корреспонденті, педагогика ғылымдарының докторы*
Чекалёва Надежда Викторовна, *член-корреспондент Российской Академии образования, доктор педагогических наук*
Chekaleva Nadezhda Viktorovna, *corresponding member of the Russian Academy of education, doctor of pedagogical sciences*

Савинкин Виталий Владимирович, *техника ғылымдарының докторы*
Савинкин Виталий Владимирович, *доктор технических наук*
Savinkin Vitaly Vladimirovich, *doctor of technical sciences*

Жәмпейісов Ғазиз Нұрмұратұлы, *философия докторы (PhD)*
Жампеисов Газиз Нурмуратович, *доктор философии (PhD)*
Zhampeisov Gaziz Nurmuratovich, *Ph.D*

Сүлеймен Ерлан Мэлсұлы, *химия ғылымдарының кандидаты, философия докторы (PhD)*
Сүлеймен Ерлан Мэлсұлы, *кандидат химических наук, доктор философии (PhD)*
Suleimen Erlan Melsuly, *PhD in Chemistry*

Шапашев Мұрат Асқаруұлы, *философия докторы (PhD)*
Шапашев Мурат Аскарович, *доктор философии (PhD)*
Shapashev Murat Askarovich, *Ph.D*

Батаева Фроза Асанқызы, *филология ғылымдарының кандидаты*
Батаева Фроза Асановна, *кандидат филологических наук*
Bataeva Froza Asanovna, *candidate of philology*

Горковенко Людмила Александровна, *экономика ғылымдарының кандидаты*
Горковенко Людмила Александровна, *кандидат экономических наук*
Gorkovenko Lyudmila Aleksandrovna, *Candidate of Economic Sciences*

Кусаинова Айсұлу Әмірханқызы, *философия докторы (PhD)*
Кусаинова Айсулу Амирхановна, *доктор философии (PhD)*
Kusainova Aisulu Amirkhanovna, *Ph.D*

Графикалық дизайнер / Графический дизайнер / Graphic designer

Дергалёва Наталья Владимировна,
Дергалёва Наталья Владимировна,
Dergaleva Natalia Vladimirovna,

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENTS

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР
ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
DIGITALIZATION AND INFORMATION TECHNOLOGY

АТЫГАЕВ Ж. Ж. Анализ применения искусственных нейронных сетей для прогнозирования задержек авиарейсов на основе метеорологических условий 9

ТУМЕНОВ А. С., АТЫГАЕВ Ж. А. Цифровая экосистема научно-издательской деятельности: модель интеграции участников и процессов на примере платформы qazpress 15

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
ИННОВАЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
INNOVATIVE PEDAGOGY AND EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

АБИЛГАЛАМОВА К. К. Қазақ тілін оқытуда кейс-технологияны қолдану: курсанттардың шешім қабылдау дағдылары мен қызметтік-жауынгерлік іс-әрекетке кәсіби даярлығын дамыту 29

ANTSIBOR Y. English as a means of developing a shared communicative space in a multicultural group of cadets 35

АТЫГАЕВ Ж. А. Индивидуализация научно-методического сопровождения преподавателей военного вуза на основе диагностики профессиональных затруднений 44

ИМАНОВ А. К., АЛИБЕКОВ А. Т. Оптимизация методов формирования оперативно-тактического мышления у будущих офицеров 58

MAKHMETOVA A. T., YESHTAEVA A. Z. Innovative technologies for foreign language teaching at a military university as a means of developing professional competencies of future officers 68

NURLYBAI D. English language as a means of developing learners' communicative abilities in the system of modern education 80

ЧЕКАЛЕВА Н. В., ЛОРЕНЦ В. В. Мотивация и востребованность образовательных программ у абитуриентов педагогического университета с учетом показателей в практике наставничества 88

ШАКИРБАЕВА Ж. Д. Әскери жоғары оқу орнында жасанды интеллект құралдарын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері мен тәуекелдері 96

ҚОЖАМҰРАТ С. Н., МАКАЖАНОВА Ж. М. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту: теориялық аспектілері 105

КЕШЕНДІ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫЛЫҚ
КОМПЛЕКСНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И УСТОЙЧИВОСТЬ
INTEGRATED SAFETY AND SUSTAINABILITY

ЖАУМИТОВА М. Д. Кадровая преемственность как фактор повышения эффективности подготовки специалистов в сфере мобилизационной подготовки 116

РЫСКУЛБЕКОВ А. И., ЖАМПЕИСОВ Г. Н. Жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығы мәселелері 125

КОНВЕРГЕНЦИЯ ЖӘНЕ ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР
КОНВЕРГЕНЦИЯ И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
CONVERGENCE AND INTERDISCIPLINARY RESEARCH

AGATAYEVA D. The didactic potential of captioned films and music videos for developing students’ foreign language speaking skills 136

БЕКТИБАЕВА А. Н. Использование английских образных наименований человека в речи в современном мире 143

ИСКАКОВ Е. М., БЕКМАГАМБЕТОВ А. Н., ТУЛЕМБАЕВА А. Н., КАРМЫСОВА Г. А., ЖЕКСЕНБИНОВ Б. Н. Қарулы Күштердің имиджін нығайтуда ARMIA.KZ цифрлық сервисін пәнаралық қолдану 149

ӘОЖ: 009
ҒТАМР: 15.01.11

РЫСКУЛБЕКОВ А.И.[1], ЖАМПЕЙІСОВ Ғ.Н.[2]

[1] Phd, Ассоциированный профессор, Старший преподаватель кафедры оперативного искусства военной истории ФАГШ ВС, Национальный университет обороны РК, Астана, Казахстан, ORCID: 0000-0001-6894-9974

[2] Доктор философии (PhD), профессор, заместитель начальника факультета по учебной и научной работека факультетат по учебной и раучной работе, Национальный университет обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан, ORCID: 0000-0001-7107-278X

ЖАУЫНГЕРЛІК МІНДЕТТЕРДІ ОРЫНДАУ КЕЗІНДЕ ЖЕКЕ ҚҰРАМНЫҢ МОРАЛЬДЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Андатпа. Мақалада Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жеке құрамының жауынгерлік міндеттерді орындау кезіндегі моральдық-психологиялық тұрақтылығы мәселелері қарастырылады. Қазіргі заманғы әскери қақтығыстар жағдайындағы адам факторының маңызы, сондай-ақ әскери қызметшілердің тұрақты моральдық-психологиялық жағдайын қалыптастырудағы мотивациялық, интеллектуалдық, еріктік және эмоционалдық компоненттердің рөлі ашылады. Әскери ұжымның, командирлердің, әскери тәртіптің, кәсіби және жауынгерлік даярлықтың әскери қызметшілердің күрделі және экстремалды жағдайларда өзін-өзі ұстай білуіне, шешімді әрекет етуіне және қойылған міндеттерді орындауға дайындығына ықпалына ерекше назар аударылады. Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын бейбіт уақытта жүйелі әрі үздіксіз қалыптастыру қажеттілігі негізделеді. Мақалада моральдық-психологиялық тұрақтылық жауынгерлік әзірліктің маңызды құрамдас бөлігі және жауынгерлік міндеттерді тиімді орындаудың негізгі факторларының бірі болып табылады деген қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: моральдық-психологиялық тұрақтылық, жеке құрам, әскери қызметшілер, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері, жауынгерлік міндеттер, әскери ұжым, жауынгерлік даярлық, әскери тәртіп, мотивация, психологиялық тұрақтылық.

РЫСКУЛБЕКОВ А.И.[1], ЖАМПЕИСОВ Г.Н.[2]

[1] Phd, Ассоциированный профессор, Старший преподаватель кафедры оперативного искусства военной истории ФАГШ ВС, Национальный университет обороны РК, Астана, Казахстан, ORCID: 0000-0001-6894-9974

[2] Доктор философии (PhD), профессор, заместитель начальника факультета по учебной и научной работека факультетат по учебной и раучной работе, Национальный университет обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан, ORCID: 0000-0001-7107-278X

К ВОПРОСАМ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ЛИЧНОГО СОСТАВА ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ БОЕВЫХ ЗАДАЧ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы морально-психологической устойчивости личного состава Вооружённых Сил Республики Казахстан при выполнении боевых задач.

Раскрывается значение человеческого фактора в современных условиях ведения военных конфликтов, а также роль мотивационного, интеллектуального, волевого и эмоционального компонентов в формировании устойчивого морально-психологического состояния военнослужащих. Особое внимание уделяется влиянию воинского коллектива, командиров, воинской дисциплины, профессиональной и боевой подготовки на способность военнослужащих сохранять самообладание, решительность и готовность к выполнению поставленных задач в сложных и экстремальных условиях. Обосновывается необходимость системного и непрерывного формирования морально-психологической устойчивости личного состава уже в мирное время. Сделан вывод о том, что морально-психологическая устойчивость является важной составляющей боевой готовности и одним из ключевых факторов эффективного выполнения боевых задач.

***Ключевые слова**:* морально-психологическая устойчивость, личный состав, военнослужащие, Вооружённые Силы Республики Казахстан, боевые задачи, воинский коллектив, боевая подготовка, воинская дисциплина, мотивация, психологическая устойчивость.

РЫСКУЛБЕКОВ А.И.[1], ZHAMPEISOV G.N.[2]

[1] *Phd, Ассоциированный профессор, Старший преподаватель кафедры оперативного искусства военной истории ФАГШ ВС, Национальный университет обороны РК, Астана, Казахстан, ORCID: 0000-0001-6894-9974*

[2] *Доктор философии (PhD), профессор, заместитель начальника факультета по учебной и научной работека факультетат по учебной и раучной работе, Национальный университет обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан, ORCID: 0000-0001-7107-278X*

ISSUES OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF MILITARY PERSONNEL IN THE PERFORMANCE OF COMBAT MISSIONS

***Annotation**.* The article examines the issues of the moral and psychological resilience of military personnel of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan in the performance of combat missions. The importance of the human factor in modern armed conflicts is considered, as well as the role of motivational, intellectual, volitional and emotional components in maintaining a stable moral and psychological state of military personnel. Particular attention is paid to the influence of the military team, commanders, military discipline, professional and combat training on the ability of servicemen to maintain self-control, determination and readiness to perform assigned tasks in difficult and extreme conditions. The necessity of systematic and continuous development of the moral and psychological resilience of military personnel in peacetime is substantiated. The article concludes that moral and psychological resilience is an important component of combat readiness and one of the key factors in the effective performance of combat missions.

***Keywords**:* moral and psychological resilience, military personnel, servicemen, Armed Forces of the Republic of Kazakhstan, combat missions, military team, combat training, military discipline, motivation, psychological resilience.

Кіріспе.

Соңғы онжылдықтағы жаһандық өзгерістер қарама-қарсы тұрған алпауыт мемлекеттер мен әскери-саяси блоктардың өзара текетіресінен туындаған тежеуші

фактордың әлсіреуіне алып келді. Сонымен қатар мемлекетаралық қайшылықтар күшейіп, аумақтар мен ресурстарға қатысты талаптар шиеленісе түсті. Өкінішке қарай, қалыптасып отырған халықаралық қатынастар жүйесі әскери қауіп-қатерлердің деңгейін төмендеткен жоқ. Мемлекеттер арасындағы өзара қарым-қатынаста күш басымдығы әлі де шешуші фактор болып қалып отыр. Бұған Таяу Шығыстағы және Украинадағы оқиғалар мысал бола алады.

Ғылым мен техниканың қарқынды дамуы соғыс жүргізу құралдарында түбегейлі өзгерістерге алып келді. Олардың орасан зор қиратушы күші бар және күрестің стратегиялық мақсаттарына қысқа мерзім ішінде қол жеткізуге мүмкіндік береді. Әскери істің материалдық-техникалық жағы жаңа сипатқа ие болған жағдайда қазіргі заманғы соғыста адамның рөлін төмендетуге жол бермеу қажет. Кез келген қаруды адамдар қолданады, сондықтан шешуші рөл де соларға тиесілі. Себебі қаруды адамдар жасайды және оны қарсыласқа қарсы күресте пайдаланады. Бұл жағдай адамдар мен техниканың арақатынасының шынайы диалектикасын көрсетеді және кез келген соғыстағы екі тарапқа да қатысты.

Тарихтан белгілі болғандай, қару-жарақ пен басқа да күрес құралдарының жеткілікті мөлшерде және ұқсас болуының өзінде соғыс бір тараптың жеңісімен, екінші тараптың жеңілісімен аяқталады. Мұның себебі соғыс барысында қару-жарақ пен басқа да күрес факторларының әртүрлі тәсілдермен, әртүрлі шешімділікпен және тиімділікпен қолданылуында. Бұл тек адамдардың шеберлігіне ғана емес, ең алдымен олардың жүргізіліп жатқан күрестің мақсаттары мен міндеттерін қалай түсінетініне және оларға деген көзқарасына байланысты. Бұған тарихтағы Кеңес халқының фашистік Германияны жеңуі мысал бола алады.

Негізгі бөлім

Зерттеудің мақсаты.

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жеке құрамының жауынгерлік тапсырмаларды орындау кезіндегі моральдық-психологиялық төзімділігін қалыптастыру мен нығайтудың негізгі факторлары мен жағдайларын анықтау.

Зерттеудің міндеті.

1 Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығының мәні мен мазмұнын ашып көрсету, оның негізгі компоненттерін анықтау: мотивациялық, зияткерлік, ерік-жігер және эмоционалдық;

2 Әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастырудың негізгі шарттарын анықтау, соның ішінде әскери-кәсіби дайындық, мақсаттар мен міндеттерді түсіну, жауапкершілік, тәртіп, ұйысқандық және жолдастық қолдау;

3 Сабақтарды жауынгерлік жағдайға барынша жақындатуды, жауынгерлік үйлесімділікті қалыптастыруды және әскери ұжымдағы сенімді нығайтуды ескере отырып, жауынгерлік даярлық пен командирлердің қызметі барысында жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын арттырудың негізгі бағыттарын негіздеу.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығы, әскери психология және жеке құрамды даярлау мәселелері бойынша ғылыми және оқу-әдістемелік әдебиеттер, сондай-ақ қорғаныс қабілеті мен әскери қызмет мәселелеріне арналған нормативтік-аналитикалық материалдар зерттеу материалдары болып қызмет етті. Жұмыста Б. Момышұлының [2], Г.Д. Луковтың [5], М.П. Шерстневтің [6], Г.К. Жуковтың [7] еңбектері, сондай-ақ әскерлердің моральдық-психологиялық жағдайын бағалау бойынша оқу құралы пайдаланылды.

Зерттеу әдістері: ғылыми әдебиеттер мен әскери-психологиялық тәжірибені талдау және қорытындылау, салыстырмалы талдау, моральдық-психологиялық тұрақтылықты анықтаудың ғылыми тәсілдерін жүйелеу және жіктеу, сондай-ақ оның негізгі компоненттерінің — мотивациялық, зияткерлік, ерік-жігер және эмоционалдық компоненттердің құрылымдық-функционалдық талдауы.

Көрсетілген әдістерді қолдану жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастырудың негізгі факторларын, шарттары мен бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің әдістемелік негізі.

Зерттеудің әдістемелік негізін жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын өзара байланысты компоненттердің біртұтас жүйесі ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін жүйелі, құрылымдық-функционалдық және іс-әрекеттік тәсілдер құрады. Зерттеу шеңберінде моральдық-психологиялық тұрақтылық өзара байланыста және өзара тәуелділікте болатын мотивациялық, зияткерлік, ерік-жігер және эмоционалдық компоненттер арқылы қарастырылады.

Сондай-ақ зерттеудің негізін әскери қызметшінің экстремалды жағдайлардағы мінез-құлқы туралы әскери психологияның ережелері, сондай-ақ әскери-кәсіби дайындық, мақсаттар мен міндеттерді түсіну, әскери тәртіп, жауапкершілік және әскери ұжымның ұйысқандығы арқылы жеке құрамның тұрақты моральдық-психологиялық жағдайын қалыптастырудың ғылыми тәсілдері құрады.

Пайдаланылған әдебиеттерде ұсынылған әскери психология және әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығы проблемалары бойынша еңбектер теориялық негіз болды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау.

Қазіргі заманғы күрес әдістері адамдардың санасына әсер етіп, олардың барлық практикалық қызметін реттеуге мүмкіндік береді. Кез келген әрекетке деген ұмтылыс адам санасы арқылы өтіп, оның ерік-жігері мен идеологиясына, психологиясына, белгілі бір саяси және діни мақсаттар үшін күресуге деген дайындығына айналады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.-Ж. К. Тоқаев: «Әскери қызметтің беделін арттыру және елдің қорғаныс қабілетін нығайту – мемлекеттік басымдық», – деп атап өтеді [1].

Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері бейбіт уақытта әскери қауіпсіздік міндеттерін (сыртқы және ішкі) шешуге, Қазақстан Республикасына және оның одақтастарына жасалған агрессияны тойтаруға, сондай-ақ заңнамаға сәйкес жеке құрамнан жоғары ұйымдастырушылықты талап ететін және өмірге қауіп төндіретін өзге де міндеттерді орындауға арналған.

Қазіргі таңда Қазақстан армиясы жоғары мобильділікке және қақтығыстар жағдайында міндеттерді дербес немесе одақтас мемлекеттердің қарулы күштерімен бірлесіп орындау қабілетіне ие.

Алайда әскери қақтығыстар ауқымы мен қарқындылығының төмендеуіне қарамастан, барған сайын кеңістіктік сипат алып, оларда жанама стратегиялық іс-қимылдар кеңінен қолданылуда. Олардың қатарына саяси және психологиялық қысым, экономикалық санкциялар, көлік коммуникацияларын қоршау, күш көрсету жатады.

Мұның барлығы Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жеке құрамының жауынгерлік міндеттерді орындау кезіндегі моральдық-психологиялық жағдайының тұрақтылығын арттыру мәселесінде жаңа тәсілдерді іздеуді талап етеді.

Ұрыс жағдайының негізгі ерекшеліктерін ескере отырып, бейбіт уақыттағы әскери қызметшілерді даярлаудың бүкіл процесі, негізінен, қажет болған жағдайда қазіргі заманғы күрделі ұрыс жағдайында әрекет етуге мүмкіндік беретін жеке қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған. Ұрыста әрекет ету дегеніміз – жауынгерлік міндеттерді орындау. Бұл міндеттер әрбір ұрысқа қатысушының алдына қойылып, нақты жағдайларда шешіледі. Сондықтан олардың өзіндік ерекшеліктері бар және бұл ерекшеліктерді әскерлердің даярлығын ұйымдастыру мен өткізу кезінде ескеру қажет.

Әскери істің көрнекті теоретигі әрі тәжірибелі маманы Б. Момышұлы: «Егер жауынгерлердің жаны бекем болмаса, ең мықты бекіністің де құны шамалы», – деп атап өткен [2].

Әскери қызметші әрекет ететін жағдай әрдайым психологиялық шиеленіспен байланысты. Жауынгерлік жағдайда адам үнемі қауіп-қатердің ортасында болады.

Бұл жағдай жауынгерден зор батылдықты, өзін-өзі ұстай білуді және төзімділікті талап етеді. Әртүрлі жауынгерлердің экстремалды жағдайларға психологиялық реакциясы бірдей болмайды. Кейбіреулер мұндай жағдайда жұмылып, есеппен әрі батыл әрекет етеді. Ал басқалары, керісінше, қиын жағдайдың әсерінен әрекет ету қабілетін жоғалтып, күресуге деген ерік-жігерінен айырылып, моральдық-психологиялық тұрақтылығын төмендетуі мүмкін.

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығы – оның әлеуметтік функцияларын жоғалтпай, деструктивті факторлар мен экстремалды жағдайлардың әсеріне қарсы тұру қабілеті [3, 19-б.].

Бұл жағдайда «тұрақтылық» термині моральдық-психологиялық жағдайдың негізгі элементтері жүйесінің (қажеттіліктер, уәждер, құндылық бағдарлары, қоғамдық пікір, дәстүрлер, сенімдер) жетілу, тұрақтылық және жағымсыз әсерлерге төзімділік деңгейін сипаттайды [4, 23-б.].

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығының ерекшелігі – оның өзіндік дербес пәндік сипаты болмайды, керісінше әскери ұжымның мәнін айқындайтын нақты байланыстар мен қарым-қатынастардың мазмұны арқылы көрініс табады.

Жеке құрам өзіне жүктелген жауынгерлік міндеттерді табысты орындауы үшін бірқатар жағдайлардың болуы қажет [3, 19-б.]:

- әскери ұжымның әрбір мүшесінің жоғары әскери-кәсіби даярлығы. Бұл бірлескен жауынгерлік қызмет процесінің қалыпты жүруі үшін қажет;

- барлық әскери қызметшілердің бөлімше, әскери бөлім, кеме алдында тұрған ортақ мақсаттарды терең түсінуі;

- әрбір жауынгердің ұжым, қызметтестері және командирлері алдындағы жауапкершілігі, жеке мүдделерін бөлімшенің жауынгерлік әзірлігінің қажеттіліктеріне бағындыра білуі;

- әскери ұжым мүшелерінің әлеуметтік белсенділігі. Бұл ретте әскери қызметшілер қоғамдық істерге бейжай қарамай, ұжымның әрбір мүшесінің жеке қадір-қасиетіне құрметпен қарайды.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығының құрылымында мотивациялық, интеллектуалдық, еріктік және эмоционалдық компоненттерді бөліп көрсетуге болады. Олардың барлығы өзара байланысты және бір-біріне тәуелді [3, 20-б.].

Жауынгерлік міндеттерді орындау жағдайындағы жауынгерлердің мінез-құлқындағы мотивтердің моральдық-психологиялық тұрақтылық құрылымындағы компонент ретіндегі маңызын аша отырып, мотивтер адамның жекелеген қимылдарға, әрекеттерге, іс-әрекеттерге және жалпы қызметке итермелейтін

күштер екенін атап өткен жөн. Мотивтер адамның саналы әрекетінің іске асу жағын білдіреді, өйткені дәл солар арқылы сана адамның ақыл-ойын, сезімі мен ерік-жігерін бағыттай отырып, оның мінез-құлқын реттейді [5, 57-б.].

Бұл тәуелділік жауынгерлік міндеттерді орындау жағдайында қалай көрінеді?

Біріншіден, әскери қызметтің мақсаттары мен міндеттерін түсінудің әсерінен жауынгерлерде әскери іс-қимылдар басталғанға дейін болған көптеген мотивтер ұрыс барысында әлсірейді немесе күшейеді.

Екіншіден, осы мотивтердің кейбірі ұрыс барысында жойылып, ал кейбір жаңа мотивтер пайда болады [5, 58-б.].

Интеллектуалдық компонент жеке құрамның техникалық, жалпы және идеялық-теориялық даярлығының осындай деңгейін сипаттайды, ол барлық жауынгерлерге жауынгерлік жағдайдың әртүрлі өзгерістерін барабар бағалауға және туындаған қиындықтарды еңсерудің оңтайлы жолдарын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Интеллектуалдық сезімдерге болжам жасау сезімі, қызығушылық сезімі, таңдану сезімі, жаңалықты сезіну, өлшем сезімі, ақиқаттылыққа деген сенімділік сезімі жатады [6, 29-б.].

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығында еріктік және эмоционалдық компоненттер де маңызды рөл атқарады.

Ерікті іс-әрекет (ерік-жігер) – адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру жолындағы кедергілерді жеңу қабілеті. Ерік-жігер еріктік психикалық процестердің жүзеге асуын қамтамасыз етеді. Оларға қалау, ұмтылыс, ниет және шешім қабылдау жатады. Еріктік психикалық процестер адамның тактикалық және жедел мақсаттарын қалыптастырудың негізінде жатыр [6, 30-б.].

Эмоционалдық қызмет деп адамның сезімдік өмірінің мәнін құрайтын эмоцияларды, көңіл-күйді және сезімдерді түсінеміз. Эмоциялар ішкі тітіркендіргіштер мен қоршаған орта факторларын бағалау тәсілдерінің бірі болып табылады [6, 27-б.].

Әскери ұжымда жекелеген әскери қызметшілердің ерік-жігерін ұжымның бірыңғай ерік-жігеріне біріктіру әскери қызметшілердің командирлердің бұйрықтарына саналы түрде бағынуы, олардың жоғары орындаушылық тәртібі мен тәртіптілігі, сондай-ақ әрбір әскери қызметшінің әскери жарғыларда белгіленген бөлімшедегі мінез-құлық нормалары мен ережелерін ерікті түрде қабылдауы арқылы жүзеге асырылады.

Ұжымның моральдық-психологиялық тұрақтылығында жеке құрамның әлеуметтік сезімдері мен көңіл-күйлері де маңызды рөл атқарады. Оң эмоциялар моральдық күштерді жұмылдырып, тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін арттырады, қызметтестеріне деген сенімді нығайтады, демек, кез келген

қиындықты жеңу мүмкіндігіне деген сенімді де күшейтеді.

Жауынгерлік жағдайда міндеттерді орындаудың маңызды шарттарының бірі – бейбіт уақытта жеке құрам арасында қолайлы моральдық ахуалды сақтау. Бұл командирлер мен бастықтардың өз қарамағындағы әскери қызметшілермен рухани жақындығын қамтамасыз етуді көздейді.

Мұндай жақындық офицерлердің, келісімшарт бойынша әскери қызметшілердің және мерзімді әскери қызметтегі сарбаздардың қызметтік қарым-қатынастарына эмоционалдық жылылық пен өзара құрмет береді. Сонымен қатар ол таныстыққа, шектен тыс еркіндікке және жол берушілікке ешқандай қатысы жоқ. Тәжірибе көрсеткендей, жеке құрам қатаң, бірақ әділ әрі қамқор командирлерге құрметпен қарайды. Мұндай командирлер әскери киімнің біркелкілігі артында әрбір нақты тұлғаны көре біледі.

Кеңес Одағының Маршалы Г. К. Жуков: «Күресте өзіне сеніп тапсырылған әскерлерді саяси-моральдық тұрғыдан жақсы дайындаған, соғыстың және алдағы операцияның мақсатын әскерлердің санасына неғұрлым анық жеткізе алған, әскерлердің рухын көтерген, жауынгерлік ерлікке ұмтылған, қолайсыз жағдайларда шайқасудан қорықпаған және өз қарамағындағыларға сенген адам жеңіске жетеді», – деп атап өткен [7].

Жауынгерлік жағдайда ақпарат алмасудың, берілген командалар мен өкімдерге жедел әрекет етудің маңызы айтарлықтай артады. Мұндай жағдайда жолдастың немесе командирдің жігерлендіретін сөзі де маңызды психологиялық мәнге ие болады.

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға жауынгерлік даярлық жүйесі үлкен әсер етеді. Бұл ретте бірқатар талаптарды сақтау қажет.

Біріншіден, әрбір сабақ ұрыс жағдайына барынша жақындатылып, орынды тәуекел элементтерін қамтуы, динамикалық түрде, шарттылықтар мен жеңілдіктерсіз өткізілуі және жүктеме біртіндеп арттырылуы тиіс.

Екіншіден, экипаждардың, есептоптардың және бөлімшелердің жауынгерлік үйлесімділігін пысықтауға, кез келген жағдайда келісілген іс-қимыл дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аудару қажет. Жауынгерлік үйлесімділікпен қатар жауынгерлерде командирлер мен қызметтестерінің кәсіби құзыреттілігіне деген сенім қалыптасады.

Үшіншіден, жеке құрам қойылған міндетті, оның жауынгерлік әзірлікті қамтамасыз етудегі маңызын және әрқайсысының оны табысты орындаудағы рөлін нақты білуі тиіс. Бұл жеке құрамның жауапкершілігін арттырып, қиындықтарды табандылықпен жеңуге ынталандырады.

Төртіншіден, әрбір мамандық бойынша өткізілетін сабақтар жеке құрамда техника мен қару-жарақтың сенімділігіне және олардың жауынгерлік мүмкіндіктеріне деген терең сенімді қалыптастыруы маңызды.

Бесіншіден, жауынгерлік даярлық достықтың, әскери жолдастықтың, өзара қолдаудың және қызметтестерінің істеріне қызығушылық танытудың мектебі болуы тиіс.

Әрине, аталған бағыттар командирлер мен тәрбие құрылымдары органдарының жеке құрамның моральдық-психологиялық жағдайының тұрақтылығын арттыру жөніндегі жұмысының барлық нысандарын, тәсілдері мен әдістерінің алуан түрлілігін толық қамтымайды. Бұл жұмыс лауазымды тұлғалардан шығармашылық көзқарасты, педагогикалық шеберлікті, қарамағындағы әскери қызметшілердің мінез-құлқын бақылау қабілетін, олардың тәрбиесіндегі мықты және әлсіз жақтарын көре білуді, оң қасиеттердің барлығын қолдап, кемшіліктерден арылуға көмектесуді талап етеді.

Осылайша, жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығы жауынгерлік міндеттерді табысты орындаудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Қару-жарақ пен әскери технологиялардың қарқынды дамуына қарамастан, қазіргі заманғы соғыста шешуші рөл әлі де адамға, оның санасына, ерік-жігеріне, уәжіне, кәсіби даярлығына және күрделі әрі экстремалды жағдайларда өзін-өзі ұстай білу қабілетіне тиесілі.

Қорытынды.

Әскери қызметшілердің тұрақты моральдық-психологиялық жағдайын қалыптастыру бейбіт уақытта жүйелі әрі үздіксіз жүзеге асырылуы тиіс. Бұл процестің негізін жоғары әскери-кәсіби даярлық, қызметтің мақсаттары мен міндеттерін түсіну, әскери тәртіп, жауапкершілік сезімі, әскери ұжымның ұйымшылдығы, өзара сенім және жолдастық қолдау құрайды. Бұл ретте өздерінің жеке үлгісімен, әділдігімен, талапшылдығымен және бағыныштыларына деген қамқорлығымен жеке құрамның сенімділігі мен кез келген жағдайда әрекет етуге дайындығын қалыптастыратын командирлердің қызметі ерекше маңызға ие.

Жауынгерлік даярлықты міндеттерді орындаудың нақты жағдайларына барынша жақындатып ұйымдастыру да маңызды рөл атқарады. Бөлімшелердің үйлесімділігі, әскери қызметшілердің өз қызметтестеріне, командирлеріне, техникасы мен қару-жарағына деген сенімі стресс факторларының әсерін азайтуға және жеке құрамның шешімді әрі ұйымдасқан түрде әрекет ету қабілетін арттыруға мүмкіндік береді.

Демек, моральдық-психологиялық тұрақтылықты нығайту Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің жауынгерлік әзірлігінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылуы тиіс. Қазіргі заманғы армия тек техникалық жағынан жақсы

жабдықталған ғана емес, сонымен қатар қойылған міндеттерді орындау кезінде жоғары моральдық рухын, тәртібін, ерік-жігері мен жауапкершілігін сақтай алатын жеке құрамға ие болуы қажет. Кәсіби даярлықтың, техникалық жарақтандырылудың және әскери қызметшілердің тұрақты моральдық-психологиялық жағдайының үйлесімді ұштасуы жауынгерлік міндеттерді тиімді орындаудың және мемлекеттің қорғаныс қабілетін қамтамасыз етудің маңызды шарттарының бірі болып табылады.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев: Қазақстан жаңғыртудың жаңа кезеңіне қадам басты // https://mirror.akorda.kz/ru/ (жүгінген күні: 07.09.2026 ж.).
2. Момышұлы Б. Соғыс психологиясы: кітап-шежіре / құраст. М. М. Мырзахметов. — Алматы: Қазақстан, 1990. — 98 б.
3. Көпұлтты әскери ұжымның моральдық-психологиялық тұрақтылығы. Социалистік жарыстың тәрбиелік рөлі. — М., 1988. — 64 б.
4. Шешім қабылдау барысында әскерлердің моральдық-психологиялық жағдайын бағалау: оқу құралы. — Астана: Ұлттық қорғаныс университеті, 2013. — 23 б.
5. Шерстнев М. П. Психологическое управление людьми. — М., 2003. — 240 б.
6. Жуков Г. К. Воспоминания и размышления. — М.: АПН баспасы, 1995. — 135 б.

REFERENCES:

1. Qazaqstan Respublikasynyng Prezidenti Qasym-Zhomart Toqaev: Qazaqstan zhangghyrtudyng zhanga kezengine qadam basty // https://mirror.akorda.kz/ru/ (zhugingen kuni: 07.09.2026 zh.).
2. Momyshuly B. Soghys psikhologiyasy: kitap-shezhire / qurast. M. M. Myrzakhmetov. — Almaty: Qazaqstan, 1990. — 98 b.
3. Kopultty askeri uzhymnyng moraldyq-psikhologiyalyq turaqtylyghy. Sotsialistik zharystyng tarbielik roli. — M., 1988. — 64 b.
4. Sheshim qabyldau barysynda askerlerding moraldyq-psikhologiyalyq zhaghdayyn baghalau: oqu quraly. — Astana: Ulttyq qorghanys universiteti, 2013. — 23 b.
5. Sherstnev M. P. Psikhologicheskoe upravlenie lyudmi. — M., 2003. — 240 b.
6. Zhukov G. K. Vospominaniya i razmyshleniya. — M.: APN baspasy, 1995. — 135 b.

Баспаға 30.09.2026 ж. 60х84/8 форматында қол қойылды
Офсеттік басып шығару. Офсеттік қағаз. Шығыс. Л. 11 б.п.
Таралымы 500 дана
Баспахананың мекен-жайы: 150000, Қазақстан Республикасы, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Бостандық көшесі, 51
«Неотехнология және қауіпсіздік ғылыми-зерттеу институты» ЖМ

Подписано в печать 30.09.2026 г. Формат 60х84/8
Печать офсетная. Бумага офсетная. Уч.-изд. Л. 11 п.л.
Тираж 500 экз.
Адрес типографии: 150000, Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск, ул. Бостандыкская, 51
ЧУ «Научно-исследовательский институт Неотехнологий и безопасности»

Signed for printing in 30.09.2026. Format 60x84/8
Offset printing. Offset paper. Academic edition L. 11 p.p.
Circulation 500 copies
Printing house address: 150000, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region, Petropavlovsk, st. Bostandyk, 51
PI «Research Institute of Neotechnology and Safety»